

Norge og dansketida

Av Kåre Lunden

I *Historie* 1997/1 har Knud J.V. Jespersen ein kort omtale av boka mi, *Nasjon eller union?* (1993). Han finn at boka er »et nedslående eksempel på en faghistorikers letfærdige omgang med historien«, og vil »blot tage et eksempel« på dette (s. 178). Eksempelet er at »enevoldsstatens pres på de norske bønder langt oversteg de byrder, som kongens danske undersåtter blev pålagt.«

Det står ingenting slikt i den omtala boka. Der står at norske bønder betalte lite skatt på 1400-talet og ut etter 1500-talet, at »tunge skattar og militærplikt kom samtidig, frå 1628.« »I periodar på 1600-talet betalte nordmennene like mykje pengar til staten som danskane, og stilte hær og flåtemannskap i tillegg.« og at skattar og utskrivningar vart »lettare etter 1720.«¹

Er så desse *verkelege* karakteristikane frå boka »lodret i strid med realitetene og forskningens viden herom« (s. 179)? Etter den danske historikaren Carl Christiansen, var dei årlege, bokførde statsinntektene av Danmark i perioden 1661-75 gjennomsnittleg 854000 rd., av Norge 506000.² Men dette omfatta ikkje dei totale ytingane til staten. I tillegg kom m.a. lokale, ikkje her bokførde ytingar til embetsverket, bøndene sine ytingar til veg- og skyssvesen, administrasjonsutgifter til tollvesenet. Fleire av desse postane måtte vere relativt viktigare i Norge enn i Danmark.³ Men i tillegg til dei bokførde ytingane til staten, kom spesielt i Norge *militærutgiftene*. Ca. 1660 utgjorde den danske og den norske hæren kvar for seg ca. 11000 mann.⁴ Men der var den skilnaden at den danske hæren vesentleg var

verva, og utgiftene, i årleg gjennomsnitt 468525 rd. i perioden 1663-70, vart betalt av dei nemnde statsinntektene.⁵ I Norge var hæren derimot utskreven, og utgiftene til våpen, kost og utstyr vart i svært stor mon betalt av bondelegdene, *i tillegg til* dei bokførde skattane. På denne måten vart dei årlege bokførde kostnadene til ein hær på ca. 11000 mann i Norge i perioden 1673-70 100865 rd., mot dei nemnde 468525 rd. for ein like stor dansk hær.⁶ Differansen, 367660 rd., må tilsvare omtrent dei hærutgiftene som dei norske bøndene betalte, i tillegg til dei bokførde skattane. Dermed blir dei årlege, gjennomsnittlege ytingane av nordmennene i denne perioden 506000 rd. + 367660 rd. = 873000 rd., mot dei samanliknbare 854000 rd. av Danmark. – Skilnaden i denne perioden var såleis ikkje at dei totale ytingane var særleg ulike, men at der vart brukt mykje meir av eit *naturalliesystem* i oppkrevjinga frå det meir utvikla Norge. (Her er altså ikkje teke omsyn til dei andre nemnde postane, som måtte falle relativt tyngre i Norge. Heller ikkje har eg teke omsyn til at det danske folketalet var større, eller til den moglege ulike betalingsevna. Her er heller ikkje teke omsyn til at *utskrivningar* i Norge svært mykje bemanna *fellesflåten*, såleis i 1705 8300 nordmenn av heile styrken på 12900.⁷ Og, i tillegg til pengesida ved saka, gjorde altså dei utskrivne norske bondesoldatane hærteneste.)

I den same omtalen avlegg Jespersen også ein visitt til ei anna bok av meg, *Norsk grålysing. Norsk nasjonalisme 1770-1814 på allmenn bakgrunn*

(1992). Han gjev to opplysningar om den. Begge er feilaktige, liksom det einaste eksempelet hans, vedkomande *Nasjon eller union?* Han skriv at *Norsk grålysing* »ivrigt argumenterede for eksistensen af en livskraftig norsk folkelig nationalfølelse forud for 1814« (s. 178). I problemstillinga i boka er det gjort klart at den tesen som skal prøvast, er A.D. Smiths, om nasjonalmedvit og nasjonalisme hos »eit mindretal, intelligentsiaen først og fremst. Det er dei med høgere utdanning.«⁸ Det er utheva: »Når eg i det fylgjande skriv 'nordmennene' utan nærare presisering, er det dette mindretallet det er sikta til, og det er ideane og haldningane til dette mindretallet granskinga beinvegges gjeld.«⁹ Det er sagt uttrykkeleg at »granskinga ikkje gjeld haldningane til folkefleirtallet, bøndene.«¹⁰ I oppsummeringa er det gjenteke: »Korleis bøndene stilte seg, har ikkje vore granska særskilt her.«¹¹

Det andre Jespersen skriv om *Norsk grålysing*, er at han tillegg meg: »når nu landet i kraft af sin indre styrke og sit nationale sammenhold havde haft held til at afkaste det danske unionsåg efter 400 års undertrykkelse« (s. 178). Kvar har Jespersen fått dette frå? I kapitlet om forskningssituasjonen heiter det: »Såleis er det full semje om at det var Kielesertraktaten som skilde Norge frå Danmark, som det heller ikkje er høve til å diskutere.«¹² Det siste tyder altså at det er ei uomtvista og uomtvisteleg kjensgjerning, dersom Jespersen kanskje ikkje skjønar norsk. Ein annan ting er at Norge i 1814 ikkje berre vart skilt frå Danmark, men også gjenreist

som sjølvstendig stat, med ein konstitusjon som folket ved sine representanta ga seg sjølv. Boka handlar om bakgrunnen for det.

Jespersen avsluttar med det fromme ynskjat at Lunden »forhåpentlig har et (problem) med sin faglige samvittighet« (s. 179). For min del kunne eg ynskje ei nokolunde etterretteleg attgjeving av det som kollegaer skriv.

1. Kåre Lunden: *Nasjon eller union? Refleksjonar og røynsler* (Oslo 1993) s. 131 f.
2. Carl Christiansen: *Bidrag til Danmarks Statshusholdning* (København 1908), her etter Ståle Dyrvik m.fl., red.: *Norsk økonomisk historie 1500-1850* (Bergen etc. 1979) s. 80.
3. Jfr. Kåre Lunden: »Norsk økonomi under dansk styre,« (Norsk) *Historisk Tidsskrift* 1980, s. 96.
4. Ibid. s. 95, etter Joh. Steenstrup m.fl.: *Danmarks Riges Historie* (København 1896-1902) s. 482.
5. Ibid.
6. Ibid. s. 95 f.
7. Cato Holmsen: »Norske sjøfolk på fellesflåten i det 18. århundrede«, *Norsk Tidsskrift for Sjøvesen* 1927, s. 13.
8. Kåre Lunden: *Norsk grålysing. Norsk nasjonalisme 1770-1815 på allmenn bakgrunn* (Oslo 1992) s. 42 f.
9. Ibid. s. 43.
10. Ibid.
11. Ibid. s. 181. Men det vert nemnt, at m.a. ut frå militærdeltakinga til dei norske bøndene, kunne det vere rimeleg at dei var engasjerte, særleg i stridane mot Sverige.
12. Ibid. s. 39.